NONVERBAL OCCURRENCE OF EGO STATES IN TEACHING COMMUNICATION

Angelica Hobjilă, Assoc. Prof., PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Teaching communication implies a particular speaker–interlocutor relation. Symmetry and asymmetry in communication are motivated both by individual traits (of the speaker and of the interlocutor) and by the parameters of a communication situation (ends, type of message, feedback forms, etc.). All these elements are, at the same time, from the perspective of transactional analysis, the manifestations of the Ego States of speaker/interlocutor: the Parent, Child and Adult Ego States.
These ego states are present – in varying degrees, in different contexts – in teaching communication and they are marked at each level: verbal, nonverbal and paraverbal. As a contextualisation of this communicative and relational reality, this paper will analyse a series of nonverbal manifestations of Ego States that can be found in didactic communication: teacher – student, student – teacher at primary school level.

Keywords: teaching communication, transactional analysis, Ego States, contextualisation, nonverbal communication.

Introducere

Comunicarea, în general, şi comunicarea didactică, în particular, implică o serie de contextualizări raportate, pe de o parte, la parametrii spaţiali, temporali, cauzali etc. ai situaţiei de comunicare şi, pe de altă parte, la subiectivitatea locutorului, la subiectivitatea interlocutorului şi la intersubiectivitate, înţeleasă drept coroborare a subiectivităţilor „individuale".

Fiecare persoană intră într-un act comunicativ cu un datum de caracteristici personale (ereditare, datorate educaţiei, experienţelor anterioare, influenţelor mediului familial, educaţional, cultural, social etc.), respectiv cu (o anumită tendinţă către) un anumit tip de relaţionare cu celălalt. De aici multiplele variabile care caracterizează orice situaţie de comunicare şi diversele roluri pe care locutorul/interlocutorul şi le asumă, contextual, la un moment dat.

Aceste variabile pot fi avute în vedere, la nivel locutorial/interlocutorial, şi din perspectiva analizei tranzacţionale, care diferenţiază aşa-numitele Stări ale Eului – Starea de Părinte, Starea de Copil şi Starea de Adult; aceasta va fi, de altfel, direcţia de studiu propusă în articolul de faţă, cu aplicare pe situaţii de comunicare didactică (zece lecţii) reperabile la nivelul învăţământului primar, în condiţiile în care pot fi identificate, în acest plan, toate cele trei Stări ale Eului (şi variantele acestora) atât în sfera locutorului profesor/elev, cât şi în cea a interlocutorului profesor/elev de vârstă şcolară mică.

1. Analiza tranzacţională – repere teoretice

Analiza tranzacţională, fundamentată de Eric Berne, este prezentată în literatura de specialitate (Cabin, Dortier, 2010, p. 187 ş.u.; Brécard, Hawkes, 2008, p. 25-55; Coman, 2008, p. 58-73; Cardon, Lenhardt, Nicolas, 2005, p. 25-30 etc.) ca o metodă/un instrument de studiere şi de reglare a relaţiilor interumane, inclusiv a celor de tip conflictual.

BDD-V628 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:10 UTC)

Acestei teorii i se subsumează aşa-numita „analiză structurală”, care diferenţiază cele trei Stări ale Eului: Starea de Părinte, Starea de Copil şi Starea de Adult (Berne, 2011; vezi şi Birkenbihl, 1998, p. 88), toate acestea reprezentând, în esenţă, manifestări contextuale diferite ale uneia şi aceleiaşi persoane. De exemplu, un locutor copil poate actualiza, în relaţia cu un covârstnic: (a) Starea de Părinte – atunci când „reproduce” una dintre replicile tatălui său („Fii atent, te poţi murdări...”); (b) Starea de Copil – atunci când îşi exprimă bucuria necenzurat, ţopăind, sărind, strigând „Ura!!”; (c) Starea de Adult – atunci când încearcă să înţeleagă mecanismul unui joc şi să-l explice, la rândul său.

1.1. Starea de Părinte

Starea de Părinte reprezintă apanajul normelor, al moralei, al prejudecăţilor, al raportării permanente la un sistem de valori (Hobjilă, 2012, p. 53; Cardon, Lenhardt, Nicolas, 2005, p. 25; Birkenbihl, 1998, p. 90). În cadrul acestei Stări a Eului se diferenţiază două variante:

(a) Starea de Părinte normativ – actualizată, contextual, de o persoană care emite judecăţi de valoare (prin raportare la propriile repere), face morală, ameninţă atunci când comportamentul (inclusiv comunicativ) al interlocutorului nu corespunde „standardelor” sale, nu respectă regulile impuse etc.; această Stare a Eului este manifestată, verbal, prin replici de tipul „Trebuie să faci aşa...”, „Nu este bine/frumos să...”, „Fă aşa cum îţi spun eu!”; paraverbal – prin voce autoritară, uneori, ton ridicat; nonverbal – prin gest cu degetul arătător ridicat acuzator sau pentru a atenţiona;

(b) Starea de Părinte protector – reflectată, contextual, de către o persoană care are tendinţa de a ocroti, îndruma, ajuta, sprijini, mângâia, alinta; manifestările acestei stări sunt, la nivel verbal, de tipul „Te ajut eu...”, „Fac eu în locul tău, ca să-ţi fie mai uşor...”, „Nu-i nimic, se mai întâmplă...”, la nivel paraverbal – ton cald, voce protectoare, iar la nivel nonverbal – îmbrăţişări, gesturi protectoare (mâna pusă pe umăr, după umeri, pe mână) etc.

1.2. Starea de Copil

Starea de Copil este ilustrată, cu precădere, prin spontaneitate, curiozitate, lipsă de cenzură/autocontrol, reflectând sfera emoţiilor, a sentimentelor, a trăirilor intense, a instinctelor (Hobjilă, 2012, p. 53; Cardon, Lenhardt, Nicolas, 2005, p. 28; Birkenbihl, 1998, p. 89). În planul acestei stări, au fost identificate, în literatura de specialitate, următoarele variante:

(a) Starea de Copil spontan – concretizată în manifestări necenzurate ale sentimentelor, gândurilor, dorinţelor, nevoilor etc., reperabile la nivel verbal prin replici de tipul „Vreau acum...”, „nu-mi place...”, „nu mă mai joc cu tine...”, „mă doare...”, la nivel paraverbal – prin suspine, ton ridicat, ritm alert al vorbirii, iar la nivel nonverbal – dans, ţopăit, bătăi din palme, sărituri, mimică supărată, spate întors etc.;

(b) Starea de Copil creator – manifestată prin soluţii ingenioase, originale, inovative, intuitive alese de o persoană într-un anumit context, reflectate, verbal şi paraverbal, cu precădere prin structuri interogative de tipul „Ce-ar fi să...?”, „Oare ce se întâmplă dacă desfac...?”, „Dacă schimb...?”, iar nonverbal – prin mimică expresivă, întrebătoare, curioasă, ghiduşă, prin tendinţa de a dezmembra obiectele/jocurile etc.;

(c) Starea de Copil adaptat – cu variabilele **Copil adaptat supus**, **Copil adaptat victimă** şi **Copil adaptat rebel**; persoana care actualizează, contextual, Starea de Copil

BDD-V628 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:10 UTC)

adaptat supus este cea care caută aprobarea din partea „autorităţii", confirmarea/întărirea spuselor/faptelor sale, respectarea regulilor, normelor etc., manifestându-se verbal prin intervenţii de tipul „Da, sigur", „Îmi permiteţi, vă rog, să...?", „Aş putea să...?", „Am voie să...?", „Am înţeles.", paraverbal – prin nesiguranţă/respect în voce, iar nonverbal – prin cap plecat, privire plecată, ridicarea mâinii când doreşte să intervină într-o conversaţie etc.; Starea de Copil adaptat victimă reflectă tendinţa unei persoane de a se subaprecia, de a se culpubiliza într-un anumit context, tendinţă recunoscută, la nivel verbal, prin replici de tipul „Nu pot/nu-mi iese...", „Oricum tu eşti mai bun decât mine la...", „Am încercat, dar...", la nivel paraverbal – prin tonalitate depreciativă, victimizantă, plângăreaţă/ bosumflată etc., iar nonverbal – prin mâinile lăsate în jos a neputinţă/descurajare, mimică dezolată/ dezamăgită etc.; Starea de Copil adaptat rebel este apanajul manifestării revoltei, a dorinţei de a atrage atenţia „autorităţii", de a rezista impunerilor de orice tip, concretizându-se, verbal, în replici de tipul „Iar să fac asta?", „Nu!", „Nu vreau să...", „Mereu numai cum spui tu...", paraverbal – prin ton ridicat, iar nonverbal – prin gesturi, vestimentaţie, cromatică etc. diferite de ale celorlalţi.

1.3. Starea de Adult

Starea de Adult se caracterizează prin raţiune, obiectivitate, logică, motivarea deciziilor/ replicilor/faptelor/comportamentului prin analiză atentă etc. (Hobjilă, 2012, p. 54; Cardon, Lenhardt, Nicolas, 2005, p. 28; Birkenbihl, 1998, p. 92; Josien, 2004, p. 33). În plan verbal, mărcile acestei Stări a Eului sunt replici de tipul „Ce s-a întâmplat mai exact?", „Hai să vedem care este problema...", „Analizăm datele probemei şi apoi luăm o decizie.", „Eu aş vedea lucrurile aşa. Tu ce crezi?", „Care este părerea ta?"; paraverbal, tonul este calm, ritmul vorbirii – mediu, intonaţia punctează elementele-cheie ale mesajului, iar nonverbal – apar mărci precum: privire atentă, care analizează sau care indică un anumit lucru, cap sprijinit în mâini, degetele la bărbie/la tâmplă, gesturi indicative etc.

2. Aplicaţii ale analizei tranzacţionale în comunicarea didactică

Literatura de specialitate reflectă nu doar perspectiva teoretică asupra analizei tranzacţionale, ci şi implicaţiile practic-aplicative ale valorificării multiplelor valenţe ale acestei teorii în diferite contexte comunicative, în varii situaţii de comunicare.

În condiţiile în care comunicarea didactică se caracterizează, în principiu, printr-o relaţie specifică locutor – interlocutor, fiecare instanţă comunicativă putând fi ocupată, succesiv, de către formator, respectiv de către format, studierea – din perspectiva analizei tranzacţionale – a interacţiunilor reperabile în această sferă presupune, în esenţă, identificarea Stărilor Eului actualizate de către fiecare persoană implicată în actul comunicativ didactic (profesor, copil/elev de o anumită vârstă) şi dinamica relaţiilor dintre manifestările acestor stări.

Practic, profesorul poate actualiza, în interacţiunea sa cu interlocutorul individual sau colectiv (elevul sau clasa/grupul de elevi), în funcţie de context şi de datum-urile personale, oricare dintre Stările Eului: Starea de Părinte normativ – în stabilirea regulilor unui joc didactic; Starea de Părinte protector – în atenţia acordată, printr-un gest, unui copil mai timid; Starea de Copil spontan/liber – în exprimarea entuziastă a bucuriei la câştigarea unui concurs cu elevii săi; Starea de Copil creator – în valorificarea, în comunicarea cu elevii, a unei tehnici originale; Starea de Copil adaptat (de exemplu, supus) – în asumarea unei forme de salut

BDD-V628 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:10 UTC)

nonverbal alese de către copii; Starea de Adult – în analiza unei situaţii conflictuale dintre doi elevi (relevante sunt, în acest sens, şi exemplele oferite în Stewart, Joines, 2008, p. 281: „educatorul [...] are nevoie să acceseze, liber, toate acest Stări ale Eului. În majoritatea timpului, el/ea îşi actualizează Starea de Adult – pentru a rezolva problemele. Adesea, profesorul trebuie să fixeze limite ferme, ca Părinte normativ, sau trebuie să mângâie, ca Stare a Părintelui protector. Educatorul îşi poate actualiza şi Starea de Copil, accesându-şi astfel spontaneitatea, capacitatea intuitivă şi bucuria de a învăţa").

În mod similar, elevul poate actualiza, contextual, Starea de Părinte normativ – în actualizarea, în discuţia cu profesorul, a unor replici preluate de la părinţii săi; Starea de Părinte protector – în exprimarea grijii/preocupării pentru starea de sănătate a profesorului; Starea de Copil spontan – în exteriorizarea necenzurată a bucuriei la aflarea unei veşti aşteptate; Starea de Copil creator – în rearanjarea pieselor unui joc, dintr-o perspectivă inedită; Starea de Copil adaptat (de exemplu, victimă) – în renunţarea, neputincioasă, la rezolvarea unui exerciţiu; Starea de Adult – în rezolvarea unei probleme după analiza datelor acesteia.

Studiile de specialitate au subliniat importanţa valorificării analizei tranzacţionale în comunicarea didactică atât în general (Stuart, Alger, 2011), cât şi prin raportare la exemple concrete de la diferite niveluri de şcolaritate (Barrow, Newton, 2004; Cardon, 1981), principalele atuuri ale acestui tip de analiză fiind, în sfera educaţională, pe de o parte la nivelul relaţiilor formator – format (Brécard, Hawkes, 2008, p. 425) şi, pe de altă parte, la cel al dezvoltării personale, al cunoaşterii şi autocunoaşterii fiecărui locutor/interlocutor dintr-un act comunicativ didactic (Şerbănescu, 2009; Stuart, Alger, 2011).

Toate Stările Eului sunt concretizate, în comunicarea didactică, atât la nivel verbal, prin replici specifice (vezi *supra*, 1), cât şi la nivel paraverbal (vezi tonul, intensitatea vocii, ritmul vorbirii, intonaţia etc.) şi nonverbal (gestică, mimică, postură, ţinută, distanţă faţă de interlocutor etc.). Dintre acestea, accentul va fi pus în continuare, în exemplificare, pe mărcile nonverbale ale diferitelor Stări ale Eului actualizate, de către diverşi locutori/interlocutori, în situaţii de comunicare didactică subsumate ciclului primar.

3. Mărci nonverbale ale Stărilor Eului – particularizare pentru comunicarea didactică din ciclul primar

Ciclul primar reprezintă, ca încadrare în sistemul de învăţământ, o etapă de tranziţie de la etapa preşcolară, caracterizată printr-un grad mai mare de libertate în sfera activităţilor derulate cu cei mici, şi etapa şcolară, marcată printr-o serie de norme clare, prin structuri riguroase, printr-o relaţie mai „formală" (faţă de grădiniţă) profesor – elev de vârstă şcolară mică.

În acest context, devine cu atât mai interesantă analiza dinamicii Stărilor Eului actualizate de către locutor (profesor sau elev) şi de către interlocutor (profesor sau elev de vârstă şcolară mică) într-o relaţie „declarată" simetrică, însă având, în realitate, destul de frecvent, atributele asimetriei. Simetriei/asimetriei din situaţia de comunicare didactică îi pot fi asociate, pe această direcţie de studiu, relaţiile subsumate Stărilor Eului din analiza tranzacţională: relaţia de dominare (Stare de Părinte – Stare de Copil), relaţia de dependenţă/subordonare (Starea de Copil – Starea de Părinte) şi relaţia de egalitate (Starea de

BDD-V628 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:10 UTC)

Adult – Starea de Adult), toate analizabile şi prin raportare la indicatorii nonverbali ai acestor Stări.

3.1. Premise ale analizei

Studiul de faţă îşi are premisele, pe de o parte, în distincţiile operate în literatura de specialitate consacrată universului comunicării nonverbale şi, pe de altă parte, în implicaţiile particulare ale acestei forme de comunicare în plan educaţional.

Prima coordonată devine relevantă, în acest context, prin caracterizarea diferitelor variabile ale comunicării nonverbale (gesturi, mimică, privire, postură, ţinută, vestimentaţie, distanţă faţă de interlocutor, micromişcări etc.) şi prin măsura în care acestea „traduc" o componentă a actului comunicativ (în sensul de întărire/confirmare, indicare, subliniere, sugerare, invocare, repetare, substituire etc., chiar contrazicere – Dinu, 2004, p. 234).

Astfel, gesturile pot fi, de exemplu, mărci ale dorinţei locutorului/interlocutorului de a ceda/păstra/evita/prelua cuvântul într-o situaţie de comunicare (Collet, 2005, p. 88-107), după cum, în planul interlocutorului, se pot diferenţia cinci mişcări ale capului ca tipuri de aprobări: mişcarea aprobatoare a capului ca semn de încurajare („Da, e fascinant!"), de confirmare („Da, continui să ascult!"), de înţelegere („Da, înţeleg ce vrei să spui"), ca semn factual („Da, e corect!"), ca semn al acordului („Da, aşa voi face!") – Borg, 2010, p. 116. Mimica îşi subsumează expresii faciale care exprimă: tristeţea şi agonia, dezgustul, frica, surpriza, furia, dispreţul, emoţiile plăcute etc. (pentru exemple, vezi Ekman, 2011).

Privirea poate îndeplini (cf. M. Ionescu, V. Chiş apud Ezechil, 2002, p. 30) „rol vector" (în stabilirea relaţiei locutor – interlocutor), „rol expresiv" (în trasmiterea emoţiilor/stărilor locutorului/ interlocutorului), respectiv „rol receptiv" (în decodarea componentei nonverbale a mesajului primit într-un anumit context de la locutor). Postura, ţinuta, vestimentaţia pot fi sau nu în consonanţă cu mesajul transmis/aşteptat: „dacă vă derutaţi vizual spectatorii, adică dacă nu arătaţi aşa cum îşi imaginează ei că e cazul pentru un profesionist din domeniul dvs., ei se vor concentra asupra «anomaliei» din tablou, în loc să asculte ceea ce aveţi de spus" (Krasne, 1998, p. 145). Micromişcările (cf. Turchet, 2005, p. 47), la rândul lor, se pot concretiza în microfixări (caracterizate prin lipsa mişcării, într-un moment de concentrare), microatingeri (ca mărci ale unei stări de bine sau ale monologului interior) şi micromâncărimi (indicatori ale unei neconcordanţe între spus şi nespus, ale unei stări de disconfort/jenă).

Distanţa locutor – interlocutor se raportează la elementele de proxemică, în condiţiile în care se diferenţiază, în studiile de specialitate, patru tipuri de „spaţiu nonformal": „spaţiul intim: 0-50 cm; spaţiul dezinvolt – personal: 0,50-1,20 m; spaţiul social – consultativ: 1,20 – 4 m; spaţiul public: peste 4 m" (E. T. Hall, apud Albu, 2008, p. 121).

Cea de-a doua coordonată menţionată *supra*, implicând manifestările nonverbale reperabile în comunicarea didactică, este concretizată în studiile din domeniu cu precădere în trimiterile către aşa-numitele „mişcări ale profesorului" (Grant, Grant-Hennings, 1977, p. 58) – „mişcări de instruire" (valorificate în captarea/menţinerea atenţiei elevilor, în indicarea anumitor elemente, în sublinierea anumitor componente ale mesajului verbal, în „mânuirea" directă, indirectă şi „instrumentală" etc.) şi „mişcări personale" (ticuri reperabile în planul gesticii, al mimicii etc.) –, către atingeri (pe creştet, pe umăr, strângerea mâinii etc.) cu rol motivant, încurajator, către gestionarea distanţelor şi a „teritorialităţii" – „alternanţa

BDD-V628 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:10 UTC)

distanţelor personale (de apropiere fizică) cu distanţele sociale (specifice distribuţiei spaţiale a elevilor într-o clasă şcolară); reducerea distanţelor fizice dintre interlocutori (plimbatul printre bănci); [...] acceptarea elevilor în spaţiul catedrei, al cancelariei ca o recompensă" (Ezechil, 2002, p. 65).

3.2. Manifestări nonverbale ale Stărilor Eului identificate în ciclul primar, în situaţii de comunicare didactică

Valorificând premisele teoretice şi aplicative ilustrate *supra*, am identificat – în înregistrările a zece lecţii derulate în ciclul primar, în România – diverse manifestări nonverbale ale Stărilor Eului, reperate atât în planul locutorului (profesor sau elev de vâstră şcolară mică), cât şi în planul interlocutorului (de asemenea, profesor sau elev de vârstă şcolară mică). Am folosit, în transcrierea exemplelor, următoarele abrevieri: P = profesorul, E = elevul (E1 = elevul 1, E2 = elevul 2, En = elevul n), CP1 = clasa pregătitoare 1, CP2 = clasa pregătitoare 2, I1 = clasa I 1, I2 = clasa I 2, II1 = clasa a II-a 1, II2 = clasa a II-a 2, III1 = clasa a III-a 1, III2 = clasa a III-a 2, IV1 = clasa a IV-a 1, IV2 = clasa a IV-a 2; am precizat, de fiecare dată, contextul valorificării unui anumit element de comunicare nonverbală de către locutor/interlocutor (P/E) şi, acolo unde a fost cazul, asocierea cu diverse componente ale mesajului verbal.

(a) Starea de Părinte normativ s-a concretizat, în lecţiile analizate, în următoarele mărci nonverbale:

- gest cu degetul mare, degetul arătător şi cel inelar unite (P, în contextul atenţionării unui elev neatent, dublând mesajul verbal imperativ „Răducu, te rog frumos!", CP1);
- mişcare direcţionată către un interlocutor care are un comportament necorespunzător (P, CP1);
- aplecare a corpului către elev şi indicare cu mâna (pentru a-l numi să răspundă, P, IV1); degetul arătător către interlocutorul ales (P, către eleva numită să răspundă la întrebare, dublare a replicii „Ia să te-aud, Melisa!", CP1); privire aţintită şi mişcare a capului către interlocutorul elev, dublare a replicii „Hai, citeşte mai departe!" (P, CP2);
- degetul arătător pus perpendicular pe buze (P, pentru a impune tăcerea, CP2, IV1);
- mişcare amplă, cu braţele desfăcute (P, pentru a dirija activitatea în grup/răspunsul în cor al elevilor, CP1);
- gest cu mâna stângă la nivelul pieptului (P, pentru a stopa răspunsurile în cor ale copiilor, CP1);
- degetul arătător ridicat (P, în timpul lecturii, pentru a menţine atenţia elevilor, CP1); degetul arătător ridicat pentru a atrage atenţia asupra unei componente a mesajului verbal (P, II2);
- gest indicativ, bătând uşor cu palma pe pagina de pe care trebuie să se citească (E1, către E2, I1);
- aplecarea corpului în faţă, în poziţia în picioare, către colegul de bancă neatent (E, I1);
- gesturi de dirijare a cântecului interpretat de către copii (P, I2);
- braţele încrucişate, privire dominatoare (E, IV2).

Se remarcă, în exemplele de mai sus, dominanta Stării de Părinte normativ în sfera locutorului profesor, care doreşte să conducă şi să impună ritmul, respectiv regulile demersului instructiv-educativ în maniera în care l-a proiectat; am identificat, totuşi, şi câteva contexte în

BDD-V628 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:10 UTC)

care elevii de vârstă şcolară mică „reproduc" manifestări nonverbale ale persoanelor percepute de către ei ca autoritare (profesori, părinţi), în special în relaţionarea cu interlocutori covârstnici (aici, colegi de bancă), dar nu exclusiv (vezi atitudinea elevului din ultimul exemplu prezentat *supra*).

(b) Starea de Părinte protector a fost identificată, în comunicarea profesor – elev, elev – profesor din lecţiile utilizate în studiul de faţă, în următoarele contexte cu manifestări nonverbale:

- aplecarea repetată a capului în faţă (P, ca întărire a răspunsului corect dat de E şi ca încurajare a continuării acestuia, CP1);
- ţinerea mâinii drepte pe umărul copilului din faţă şi, cu mâna stângă, a foii de pe care trebuie să citească elevul (P, CP2); profesorul, plasat în spaţiul intim al elevului, în spatele acestuia (P, CP2);
- mişcare către elev şi întinderea mâinii drepte către foaia pe care o are acesta, dublare a replicii „Te ajută doamna?" (P, CP2);
- luarea capului copilului între mâini, dublare a replicii „Nu-i nimic, stai aici..." (P, CP2);
- privire încurajatoare, capul înclinat în faţă (către un elev care a greşit o parte a răspunsului, aşteptând ca acesta să se corecteze, P, I2);
- mâna pusă protector pe capul unui copil (P, IV1);
- gest către colegul de bancă, pentru a-l ajuta, dublare a replicii „Fac eu!" (E, III1).

Dominanta Stării de Părinte protector este asociată instanţei locutoriale a profesorului, în exemplele excerptate remarcându-se un singur exemplu de actualizare a acestei stări de către un copil de clasa a III-a. Este, de altfel, caracteristica existentă, încă, la acest nivel de şcolaritate, în planul relaţiei (emoţionale, afective) profesor – elev(i).

(c) Starea de Copil spontan a fost marcată, cu precădere, în plan nonverbal, prin:

- aşezarea părului (P, CP1; E, II1; E, III2); aşezarea fustiţei în timpul lecţiei (E1, CP1); eliminarea pufului de pe mânecă (E2, CP1); aşezarea eşarfei (E, IV2);
- căscat nemascat/necenzurat (E, CP1); frecare la ochi (E, CP2; E, III2); capul pus pe bancă (E, I1);
- privire curioasă, surprinsă (E, în momentul în care se primeşte în timpul lecţiei un plic surpriză, CP1); buzele întredeschise, marcă a curiozităţii manifeste (E, CP1);
- prinderea repetată, cu mâna, a feţei de masă (E, CP2); mişcare în foarfecă a picioarelor (marcă a nerăbdării, E, CP1; E, I2); legănare pe scaun (E, CP2); frecarea palmelor de genunchi (E, III1);
- mişcare rapidă, stânga-dreapta, a capului (P, în momentul în care a făcut o greşeală verbală şi a corectat-o, CP1);
- mimică expresivă (uimire, încântare la vederea imaginilor de pe CD, P, CP2);
- indicare spontană cu degetul arătător către anumite elemente din imagine (E, CP2);
- mâna dreaptă ridicată, trasă apoi în jos, cu pumnul strâns (semn al bucuriei, al reuşitei, al victoriei, E, CP2); zâmbete, gesturi cu mâinile (mărci ale bucuriei, E, II1); zâmbet spontan, la o replică a interlocutorului copil (P, I2); aplauze (ca marcă a bucuriei generate de câştigarea concursului, E, II2); râs spontan, provocat de o replică a interlocutorului copil (P, III1);
- sărituri cu mâna ridicată pentru a răspunde (E, I1);
- braţele ridicate în V, mână ridicată cu pumnul strâns (E, II2).

BDD-V628 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:10 UTC)

Se remarcă, în exemplele prezentate *supra*, actualizarea Stării de Copil spontan cu precădere în momente de manifestare a bucuriei/entuziasmului, a surprizei/uimirii, a curiozităţii, dar şi a nerăbdării, respectiv a unor nevoi fiziologice (somn); contextual, această Stare a Eului a fost actualizată de către un profesor în momentul în care şi-a dat seama că a făcut o greşeală şi a corectat-o imediat şi, atât de către elevi, cât şi de către profesori, ca manifestări ale unor caracteristici personale (de exemplu, cochetărie).

(d) Starea de Copil creator s-a concretizat cel mai frecvent, în lecţiile analizate, în următoarele manifestări nonverbale:

- desfacere a unei piese de Origami, pentru a descoperi etapele, deşi exista şi varianta planşei sau a cărţii cu prezentarea etapelor de realizare a piesei respective (P, II2);
- aranjare a pieselor Puzzle-ului într-o altă manieră decât cea aşteptată (E, III1);
- desfacere a unui pix cu patru paste colorate, pentru a vedea cum este format acel pix (E, I2).

Statistic, această Stare a Eului a avut cele mai puţine reprezentări în lecţiile analizate, realitate care poate fi motivată prin caracterul preponderent dirijat, de către profesor, al activităţii elevilor.

(e) Starea de Copil adaptat supus a fost marcată, nonverbal, în interacţiunile din lecţiile analizate, prin:

- ridicarea a două degete (E, către P, pentru a se implica în situaţia de comunicare, CP1);
- aplecarea corpului în faţă (P, către un elev care a dat un răspuns acceptabil, mişcare dublând replica „Dovleac zemos, dacă vrei tu...”, CP1);
- poziţia cu mâinile la spate pe scaun (E1, E2, ..., En, la cererea profesorului, CP1);
- ridicare în picioare, de pe scaun, cu păstrarea mâinilor la spate (E, CP2);
- poziţia cu mâinile la spate, în bancă, deşi nu i s-a solicitat acest lucru (E, I2);
- ridicare în picioare (în momentul în care răspunde la întrebarea profesorului, E, III1; E, IV2).

Aceste exemple caracterizează maniera în care este înţeleasă, în general, disciplina relaţionării profesor – elev în cadrul demersului instructiv-educativ şi, în particular, disciplina comunicării, cu sublinierea, însă, şi a poziţionărilor extreme ale unora dintre copii faţă de „autoritate” (vezi, de exemplu, poziţia cu mâinile la spate, inclusiv la ridicarea în picioare).

(f) Starea de Copil adaptat victimă s-a concretizat, nonverbal, în:

- privire în pământ (în contextul în care este apostrofat de colega de bancă din cauza neatenţiei, E, I1); frământarea mâinilor, privire descurajată (E, II2);
- privire doar către foaia de pe care citeşte în ritm alert, fără a se uita către elevi (P, II1);
- degetele răsfirate, puse pe cap (E, II1).

Interesantă a fost, în analiza puţinelor exemple asociate – în lecţiile avute în vedere – Stării de Copil adaptat victimă, actualizarea chiar de către un profesor a acestei Stări a Eului; deşi izolate în lecţiile analizate, astfel de manifestări impun, cu siguranţă, demersuri intervenţionale particularizate.

(g) Starea de Copil adaptat rebel a fost manifestată, nonverbal, în interacţiunile din lecţiile analizate, prin:

- mâinile la spate (la solicitarea P), dar într-o poziţie întinsă pe scaun (E, CP1);
- mişcări diferite, la dans, de cele ale profesorului şi ale celorlalţi copii şi privire în jur, aşteptând reacţii (E, CP2);

BDD-V628 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:10 UTC)

- gest repetitiv de mişcare, cu degetele, a paginilor manualului, deşi li se solicitase elevilor să facă altceva (E, I1);
- gest de punere a jetonului pe frunte (E, I1); zâmbet demonstrativ (E, IV2).

Toate exemplele prezentate *supra* aparţinând, ca manifestări nonverbale ale Stării de Copil adaptat rebel, elevilor, ele se subsumează, în esenţă, particularităţilor acestui nivel de vârstă (şcolară mică), numărul lor relativ redus demonstrând, ca şi alte exemple de mai sus, caracterul dominant autoritar, pe verticală, al relaţiei profesor – elev(i) şi, contextual, raportarea la o situaţie particulară de comunicare didactică (filmată, înregistrată).

(h) Starea de Adult s-a manifestat, cu precădere, la nivel nonverbal, prin:

- mişcări aferente activităţii la planşă (plasare de siluete, P, E, CP1); gesturi indicative către elemente de pe tablă (P, I1); gest indicativ rotativ către un element de pe planşă (P, I2); folosirea indicatorului pentru a arăta anumite elemente de pe planşă (P, E, III2);
- mişcare alternativă palmă deschisă – palmă închisă (P, pentru a marca elementele cele mai importante din mesajul citit, CP1);
- arătarea, pe degete (1, 2, 3), a lunilor de toamnă (P, CP2);
- aplecări succesive ale capului, corespunzând cuvintelor-cheie ale mesajului verbal (P, CP2);
- mişcarea scaunelor (pentru a vedea monitorul, rezolvând astfel problema vizibilităţii, E, CP2);
- mână stângă dusă la bărbie, dublare a replicii „Oare ce se întâmplă aici?” (P, CP2);
- capul sprijinit în mâini, meditativ (E, CP2); capul sprijinit în mâna dreaptă, privire atentă (E, I1); privire întrebătoare (E, II2); mâinile împreunate, puse sub bărbie, meditativ (E, IV1);
- aşezarea de imagini/fişe pe tablă, într-o anumită ordine (P, I1; P, II1);
- gest de ridicare a paletei de o anumită culoare, corespunzând unei variante de răspuns (E, II2);
- gest rotativ, cu degetul arătător (pentru a rememora datele problemei, P, IV1).

Se remarcă, în exemplele enumerate, actualizarea manifestărilor nonverbale subsumate Stării de Adult preponderent de către profesor, ca marcă a manierei de transmitere a conţinuturilor instructiv-educative: logic, argumentat, intuitiv, adaptat particularităţilor de vârstă ale publicului-ţintă; ca răspuns la această atitudine a profesorului, apar manifestări ale elevilor, demonstrând atenţie, concentrare la sarcinile de lucru şi la derularea, în general, a actului comunicativ didactic.

Concluzii

Demersul analitic propus, având ca premise, pe de o parte, delimitările teoretice şi aplicative sistetizate din literatura de specialitate consacrată sferei comunicării didactice, analizei tranzacţionale şi comunicării nonverbale şi, pe de altă parte, realitatea comunicativă caracteristică ciclului primar (realitate reprezentată, aici, prin cele zece lecţii din care au fost excerptate exemple), demonstrează actualizarea, în situaţiile de comunicare avute în vedere, a tuturor Stărilor Eului.

Starea de Părinte (normativ şi protector), Starea de Copil (spontan, creator, adaptat supus, adaptat victimă şi adaptat rebel) şi Starea de Adult apar manifestate, deşi în proporţie diferită, atât la locutorul profesor/elev, cât şi interlocutorul profesor/elev.

BDD-V628 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:10 UTC)

La nivel nonverbal, se remarcă, în mod preponderent, folosirea gesturilor de diferite tipuri (inclusiv în asociere cu materiale şi instrumente didactice: planşe, tablă, indicator, jetoane etc.), a funcţiilor privirii, a mimicii expresive (în concordanţă cu stările exteriorizate la un moment dat), a variabilelor proximităţii (profesorul la catedră/în picioare, în faţa copiilor aflaţi în bănci; profesorul în spatele elevului pe care îl ajută etc.) şi a microatingerilor (mai ales, „mişcări personale"); postura, ţinuta şi vestimentaţia profesorilor/elevilor din lecţiile analizate s-au subordonat, în general, specificului contextului comunicativ didactic (caracterizat prin decenţă, bun gust), ilustrând Starea de Copil adaptat supus, prin respectarea regulilor specifice acestui ciclu de învăţământ (vezi uniformele copiilor), într-o relaţie dominant asimetrică, pe verticală (de dominare/subordonare).

În ansamblu, actualizarea contextualizată – atât de către profesori, cât şi de către elevi – a tuturor Stărilor Eului demonstrează faptul că aceste stări reprezintă, în esenţă, valenţe ale personalităţii fiecărui locutor/interlocutor, făcute manifeste, însă, în anumite momente din derularea actului comunicativ.

Bibliografie

Albu, G. (2008). *Comunicarea interpersonală: aspecte formative şi valenţe psihologice*. Iaşi: Institutul European.

Barrow, G., & Newton, T. (Éds.) (2004). *Walking the Talk. How Transactional Analysis is Improving Behavior and Raising Self-Esteem*. London: David Fulton Publishers.

Berne, E. (2011). *Analiza tranzacţională în psihoterapie*. Traducere de Liviu Stroie şi Nicoleta Gheorghe. Bucureşti: Editura Trei.

Birkenbihl, V. F. (1998). *Antrenamentul comunicării sau arta de a înţelege. Stabilirea unor relaţii interumane eficiente*. Traducere de Aurelia Mihalache. Gemma Pres.

Borg, J. (2010). *Limbajul trupului: 7 lecţii simple pentru a stăpâni limbajul non-verbal*. Traducere de Ianina Marinescu. Bucureşti: Editura All Educational.

Brécard, F., & Hawkes, L. (2008). *Le grand livre de l'analyse transactionnelle*. Groupe Eyrolles: Éditions d'Organisation.

Cabin, P., & Dortier, J.-F. (coord.) (2010). *Comunicarea: perspective actuale*. Traducere de Luminiţa Roşca şi Romina Surugiu. Iaşi: Polirom.

Cardon, A. (1981). *Jeux pédagogiques et analyse transactionnelle*. Éditions d'Organisation.

Cardon, A., Lenhardt, V., & Nicolas, P. (2005). *L'analyse transactionnelle*. Groupe Eyrolles.

Collett, P. (2005). *Cartea gesturilor: Cum putem citi gândurile oamenilor din acţiunile lor*. Traducere de Alexandra Borş. Bucureşti: Editura Trei.

Coman, A. (2008). *Tehnici de comunicare: proceduri şi mecanisme psihosociale*. Bucureşti: Editura C.H. Beck.

Dinu, M. (2004). *Fundamentele comunicării interpersonale*. Bucureşti: BIC ALL.

Ekman, P. (2011). *Emoţii date pe faţă: cum să citim sentimentele de pe chipul uman*. Traducere de Mihaela Costea şi Silviu Gherman. Bucureşti: Editura Trei.

Ezechil, L. (2002). *Comunicarea educaţională în context şcolar*. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică.

BDD-V628 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:10 UTC)

Grant, B.M., & Grant Hennings, D. (1977). *Mişcările, gestica şi mimica profesorului. O analiză a activităţii neverbale*. Traducere de Sergiu Ştefănescu-Prodanovici. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică.

Hobjilă, A. (2012). *Comunicare, discurs, teatru. Delimitări teoretice şi deschideri aplicative*. Iaşi: Institutul European.

Josien, M. (2004). *Techniques de communication interpersonnelle. Analyse transactionnelle. École de Palo Alto. PNL*, Éditions d'Organisation.

Krasne, M. T. (1998). *Munca de lămurire... O artă!*. Traducere de Mihnea Columbeanu. Editura Antet.

Stewart, I., & Joines, V. (2008). *TA Today. A New Introduction to Transactional Analysis*. Nottingham et Chapel Hill: Lifespace Publishing.

Stuart, K., & Alger, A. (2011). *The use of Transactional Analysis in Secondary Education: A Case Study'. Tean Journal* 3 (1) September [Online]. http://194.81.189.19/ojs/index.php/TEAN/article/viewFile/89/163.

Şerbănescu, D. (2009). *The Transactional Analysis and Teacher-Pupil Communication*. *Buletinul Universităţii Petrol-Gaze din Ploieşti*, LXI (1), 101-110.

Turchet, P. (2005). *Sinergologia: de la limbajul trupului la arta de a citi gândurile celuilalt*. Traducere de Luminiţa Botoşineanu şi Florin Botoşineanu. Iaşi: Polirom.

BDD-V628 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:10 UTC)